

Vai trò của gia đình trong giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên hiện nay

Đào Văn Minh

Học viện Lục quân

Tóm tắt: Bài viết dưới đây phân tích đặc điểm tâm sinh lý của lứa tuổi vị thành niên và vai trò của gia đình trong giáo dục pháp luật để đưa ra những biện pháp nhằm phát huy tốt nhất vai trò của gia đình trong giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên hiện nay. Tác giả bài viết cho rằng giáo dục của gia đình chủ yếu diễn ra theo hình thức nêu gương, bằng tình cảm, chú trọng hoạt động giáo dục cá biệt và hướng đến việc hình thành kỹ năng sống cho trẻ vị thành niên. Đồng thời, để mang lại hiệu quả cao nhất trong giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên, cần tăng cường sự phối kết hợp giữa gia đình, nhà trường, xã hội; kết hợp hài hòa, vận dụng linh hoạt các giải pháp; xác định nội dung, hình thức, phương pháp giáo dục pháp luật của gia đình phù hợp cho trẻ vị thành niên.

Từ khóa: Gia đình; Vị thành niên; Giáo dục; Pháp luật.

Pháp luật ra đời cùng với nhà nước nhằm thực hiện quyền lực công cộng, là phương thức điều chỉnh hành vi của con người. Sự điều chỉnh của pháp luật thông qua các chuẩn mực, các quy phạm pháp luật mà nhà nước ban hành và bảo đảm thực hiện được bằng sức mạnh cưỡng chế của nhà nước. Do vậy, bên cạnh việc xây dựng và hoàn thiện hệ thống pháp luật,

bảo đảm tính đồng bộ, khách quan, công bằng, phù hợp, thể hiện tính pháp lý cao thì phải tăng cường giáo dục pháp luật cho mọi người để hiểu và thực thi đúng pháp luật. Trong các chủ thể giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên, gia đình luôn có vị trí, vai trò quan trọng. Luật Hôn nhân và Gia đình năm 2000 ghi rõ: “Cha mẹ có nghĩa vụ và quyền thương yêu, trông nom, nuôi dưỡng, chăm sóc, bảo vệ quyền, lợi ích hợp pháp của con; tôn trọng ý kiến của con; chăm lo việc học tập và giáo dục để con phát triển lành mạnh về thể chất, trí tuệ và đạo đức, trở thành người con hiếu thảo của gia đình, công dân có ích cho xã hội” (Điều 34); “Cha mẹ tạo điều kiện cho con được sống trong môi trường gia đình đầm ấm, hòa thuận; làm gương tốt cho con về mọi mặt; phối hợp chặt chẽ với nhà trường và các tổ chức xã hội trong việc giáo dục con” (Điều 37).

Con người từ khi sinh ra đến khi trưởng thành được tiếp thu sự giáo dục của gia đình. Do vậy, giáo dục gia đình luôn có vai trò quan trọng quyết định sự hình thành và phát triển nhân cách của mỗi con người. Sự nuôi dưỡng, giáo dục đứa trẻ từ khi mới ra đời không thể giao phó, chuyển nhượng cho ai có trách nhiệm hơn, tốt đẹp hơn là gia đình. Do đó, trong Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội (Bổ sung, phát triển năm 2011), Đảng ta khẳng định: “Xây dựng gia đình no ấm, tiến bộ, hạnh phúc, thật sự là tế bào lành mạnh của xã hội, là môi trường quan trọng, trực tiếp giáo dục nếp sống và hình thành nhân cách” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2011: 77). Vì vậy, phát huy vai trò của gia đình trong giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên để họ chấp hành đúng pháp luật là rất quan trọng hiện nay.

1. Đặc điểm của trẻ vị thành niên

Trẻ vị thành niên có độ tuổi từ 10 đến 19 tuổi (Theo Tổ chức Y tế Thế giới), là lứa tuổi chưa hoàn thiện và trưởng thành đầy đủ về thể chất cũng như tâm sinh lý. Vì vậy, trẻ chưa thành niên thường bộc lộ các tính cách đặc biệt ảnh hưởng đến quá trình giáo dục, nhận thức, hành động như: sự nhạy bén với cái mới, cả tích cực và tiêu cực; tâm lý trẻ trung, sôi nổi, nhiệt tình; thích tìm hiểu, khám phá, sáng tạo; giàu óc tưởng tượng, tò mò; nhiều ước mơ hoài bão lớn; thích hoạt động tập thể; luôn có ý chí vươn lên để trưởng thành và tự khẳng định mình trước tập thể.

Song bên cạnh đó, lứa tuổi này còn nhiều hạn chế như thiếu kinh nghiệm sống, từng trải trong thực tiễn chưa nhiều; bông bột, cả tin hay vội vàng; dễ nhạy cảm hay thần tượng hóa; dễ bị bất đồng, bi quan, chán nản khi không được như mong muốn. Điều đó làm cho trẻ vị thành niên dễ bị kích động và lợi dụng. Hơn nữa, tính ham hiểu biết ở giai đoạn phát triển này cũng dễ dẫn đến trẻ chưa thành niên đi vào con đường phiêu lưu mạo hiểm; dẫn tới các hành động cực đoan gây hậu quả khó lường cho bản thân và xã hội.

Sự ham học hỏi, thích cái mới, thích bắt chước theo các hoạt động của người lớn, là đặc trưng nổi bật của trẻ vị thành niên. Do đó, về mặt tâm sinh lý của độ tuổi này được tiếp thu các tác động bên ngoài cả tích cực và tiêu cực của môi trường xung quanh rất nhanh. Tuy nhiên, từ nhận thức cho đến hành vi của trẻ vị thành niên còn một khoảng cách rất lớn. Vì vậy, khi được tác động giáo dục kịp thời, đúng hướng của gia đình, nhà trường, xã hội sẽ có vai trò quan trọng trong định hướng, hình thành, phát triển nhân cách của trẻ vị thành niên.

Thực trạng trẻ vị thành niên vi phạm pháp luật diễn ra không chỉ ở thành phố, thị xã mà còn ở cả các xã, bản làng miền núi, vùng sâu, vùng xa. Đối tượng gây án chủ yếu là những em bỏ học, bỏ nhà sống lang thang, tụ tập thành băng nhóm để cùng nhau thực hiện hành vi phạm tội. Trước đây các loại tội phạm mà trẻ vị thành niên mắc phải thường chỉ là trộm cắp vặt, gây rối, đánh nhau...thì gần đây, loại tội phạm có mức độ đặc biệt nguy hiểm có chiều hướng gia tăng, đó là giết người, cướp tài sản. Tình trạng trẻ em nghiện ma túy, trẻ bị nhiễm HIV, mang thai sớm, bỏ học, bạo lực trong học đường và vi phạm pháp luật khác đang có diễn biến khá phức tạp và xảy ra ở nhiều nơi. Thực tế cho thấy hầu hết các vụ án nghiêm trọng và đặc biệt nghiêm trọng do thanh, thiếu niên gây ra trong thời gian qua là do bột phát nhất thời, sự hiếu thắng xuất phát từ suy nghĩ, nhận thức chưa đầy đủ. Nguyên nhân được bắt đầu từ những việc giản đơn như vì cự cãi nhau, trêu chọc nhau, muốn “thể hiện mình”, gây sự chú ý với mọi người và v.v. (Công an tỉnh Lâm Đồng, 2013).

Để thực hiện tốt công tác giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên cần nắm vững đặc điểm tâm sinh lý của lứa tuổi để phối hợp cùng gia đình lựa chọn cách thức tác động giáo dục cho phù hợp. Đây là, một quá trình cần

được quan tâm bảo vệ, chăm sóc, giáo dục toàn diện của các chủ thể tham gia giáo dục pháp luật trên các mặt, trong đó phát huy triệt để vai trò của gia đình trong giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên là rất cần thiết, nhằm đáp ứng với mục tiêu, yêu cầu xây dựng con người mới xã hội chủ nghĩa hiện nay.

2. Vai trò của gia đình trong giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên hiện nay

Sự giáo dục pháp luật của gia đình cho trẻ vị thành niên, diễn ra thường xuyên, liên tục, lâu dài, không thể xác định trước về thời gian. Cho nên những gì xảy ra trong đời sống, nếp sống của gia đình trong đó có pháp luật đều có ý nghĩa giáo dục. Từ cách ăn ở gọn gàng, ngăn nắp, cách cư xử, tôn trọng lẫn nhau đến ý thức tôn trọng pháp luật, tôn trọng các chuẩn mực của đời sống cộng đồng của các thành viên trong gia đình đều có chiều hướng ảnh hưởng tốt đến phát triển nhân cách của trẻ vị thành niên.

Giáo dục của gia đình chủ yếu diễn ra theo hình thức nêu gương. Mọi hoạt động của trẻ vị thành niên luôn là sự phản chiếu lại tấm gương của người lớn; theo hình mẫu của người lớn. Do đó, muốn trẻ vị thành niên trở thành người tốt, cha mẹ phải làm gương cho con noi theo. Hành động của cha, mẹ là bài học thực tế sinh động nhất cho trẻ vị thành niên học hỏi và làm theo. Nếu trẻ vị thành niên sống trong gia đình thiếu tính gương mẫu, sự giáo dục pháp luật không tốt, trẻ sẽ dần dần coi thường pháp luật, tiếm nhiệm thói hư tật xấu và bị lôi kéo rồi dẫn tới hành vi phạm pháp.

Giáo dục pháp luật của gia đình chủ yếu dựa trên cơ sở tình cảm. Đây là sắc thái đặc trưng nhất của đời sống gia đình, phân biệt gia đình với các thiết chế xã hội khác. Trong gia đình, tình cảm được xây dựng trên cơ sở sự hiểu biết, tôn trọng và quan tâm đến nhau của mọi thành viên. Cha mẹ yêu thương, tôn trọng, hiểu biết và thông cảm sẽ giúp trẻ vị thành niên hình thành tình cảm, thái độ và hành vi pháp luật tích cực; ngược lại, sự lạnh lùng ngược đãi, thờ ơ, vô cảm của cha mẹ dẫn đến rối nhiễu cảm xúc, thái độ hành vi lệch lạc. Các trẻ vị thành niên không được chăm sóc, dạy dỗ chu đáo thường có biểu hiện phá phách, ngỗ ngược, ngang bướng, thậm chí tỏ thái độ bất cần, dễ dàng vi phạm pháp luật khi bị rủ rờ, lôi kéo vào các tệ nạn xã hội.

Giáo dục pháp luật của gia đình bằng tình cảm có vai trò rất quan trọng giúp trẻ vị thành niên xây dựng tình cảm, mối quan tâm đến những người xung quanh. Thực tế cho thấy trẻ vị thành niên ở lứa tuổi đang có sự thay đổi mạnh mẽ về tâm sinh lý, muốn khẳng định mình, không muốn phụ thuộc và dễ bị tác động, rủ rờ, lôi kéo bởi các đối tượng xấu; dễ bị ảnh hưởng từ các yếu tố tiêu cực, tệ nạn xã hội. Trong khi đó, nhiều bậc phụ huynh không chú ý đến sự phát triển tâm, sinh lý của con cái, nuông chiều con cái, không nghiêm khắc trong việc dạy bảo con em mình mà mãi lo công việc, làm ăn kinh tế kiếm tiền hoặc không phải là tấm gương tốt để con em noi theo. Có trẻ vị thành niên không may sống trong hoàn cảnh mồ côi bố hoặc mẹ, cha mẹ bất hòa, ly thân, ly hôn nên bị thiếu hụt về mặt tình cảm, phát triển lệch lạc. Hơn nữa, do thiếu sự chỉ bảo, quan tâm của gia đình nên số thanh, thiếu niên này dễ bị kẻ xấu lợi dụng và lôi kéo vào con đường phạm tội, vi phạm pháp luật. Sự phối hợp giáo dục giữa gia đình, nhà trường và xã hội có lúc chưa được thường xuyên, thậm chí có trường hợp cha mẹ ít chăm lo đúng mức việc giáo dục pháp luật cho con cái, mà ỷ lại hay phó thác việc giáo dục pháp luật cho nhà trường nên thiếu biện pháp ngăn chặn kịp thời những hành vi phạm pháp của trẻ vị thành niên ngay từ ban đầu.

Trong xã hội hiện đại, một số bậc cha mẹ do điều kiện kinh tế khá hơn, thu nhập cao hơn cho nên coi việc thỏa mãn mọi nhu cầu vật chất của con cái là biểu hiện của tình thương, trách nhiệm mà không quan tâm nhu cầu đó có chính đáng hay không. Chính quan niệm sai lầm đó đã tạo nên thói quen muốn gì được nấy của trẻ chưa thành niên, khiến cho trẻ chưa thành niên hình thành tính ỷ lại, dựa dẫm, ích kỷ, lười biếng, chỉ biết hưởng thụ mà không biết quan tâm chia sẻ đến người khác.

Giáo dục pháp luật của gia đình còn phối kết hợp với nhà trường và xã hội để giáo dục. Gia đình không chỉ đơn phương thực hiện chức năng giáo dục, mà cần phối hợp với nhà trường và xã hội trong việc giáo dục trẻ vị thành niên. Trên thực tế, chất lượng giáo dục pháp luật của gia đình sẽ được nâng cao khi gia đình duy trì mối quan hệ thường xuyên với nhà trường và xã hội, nắm được tâm tư, nguyện vọng, kịp thời phát hiện những biểu hiện bất thường của trẻ vị thành niên để ngăn chặn kịp thời. Qua đó, gia đình điều chỉnh, uốn nắn, giúp trẻ vị thành niên vượt qua khó khăn

trong học tập, lao động, sinh hoạt cộng đồng.

Sự phát triển chưa toàn diện của trẻ vị thành niên là điểm quan trọng để tổ chức Đoàn thanh niên và các cơ quan tổ chức xã hội khác giúp trẻ vị thành niên phát triển các tố chất cần thiết nhằm hoàn thiện nhân cách của mình. Vì vậy, gia đình nên phối hợp với các tổ chức nói trên giúp trẻ vị thành niên tham gia vào các hoạt động sinh hoạt lành mạnh. Trong trường hợp trẻ vị thành niên có biểu hiện lệch lạc, gia đình có trách nhiệm phối hợp với các cơ quan chức năng trong việc quản lý, giúp trẻ vị thành niên sửa chữa khuyết điểm, vượt qua mọi khó khăn thử thách để trưởng thành.

3. Biện pháp phát huy vai trò của gia đình trong giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên hiện nay

Để trẻ vị thành niên có nghị lực, ý chí, lòng tự trọng, khả năng nhận thức, đánh giá sự việc một cách đúng đắn để có thể vượt qua những tác động xấu từ môi trường bên ngoài, để phát huy tốt vai trò của gia đình trong giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên, cần tập trung vào các biện pháp dưới đây.

Thứ nhất, nâng cao chất lượng giáo dục pháp luật của gia đình cho trẻ vị thành niên. Thấy được vai trò giáo dục của gia đình, Đảng ta chỉ rõ: “Xây dựng gia đình Việt Nam ấm no, tiến bộ, hạnh phúc; thực hiện tốt bình đẳng giới, sự tiến bộ của phụ nữ; chăm sóc, giáo dục và bảo vệ quyền trẻ em” (Đảng Cộng sản Việt Nam, 2011: 126). Chất lượng giáo dục pháp luật của gia đình tác động rất lớn đến hành vi chấp hành pháp luật trẻ vị thành niên. Để nâng cao chất lượng giáo dục cần nắm vững đặc điểm tâm sinh lý của lứa tuổi vị thành niên; xác định nội dung giáo dục pháp luật phù hợp với trẻ vị thành niên; cần đa dạng hóa các hình thức giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên; lựa chọn phương pháp giáo dục pháp luật phù hợp với từng lứa tuổi của trẻ vị thành niên; nâng cao trình độ hiểu biết pháp luật, củng cố tình cảm, niềm tin pháp luật, xây dựng ý chí chấp hành pháp luật cho trẻ vị thành niên.

Thứ hai, giáo dục pháp luật của gia đình hướng đến việc hình thành kỹ năng sống cho trẻ vị thành niên. Mục đích giáo dục pháp luật của gia đình cho trẻ vị thành niên là nhằm hình thành ở họ tri thức pháp luật, củng cố tình cảm, niềm tin pháp luật, xây dựng ý chí chấp hành pháp luật. Quá

trình đó, luôn được hình thành qua quá trình giáo dục pháp luật của gia đình, nhà trường và xã hội. Trong đó, giáo dục pháp luật của gia đình thông qua chăm sóc, nuôi dạy, tính gương mẫu của từng thành viên trong gia đình định hướng tích cực đến hình thành kỹ năng sống cho trẻ vị thành niên. Quá trình giáo dục pháp luật của gia đình là quá trình diễn ra thường xuyên, liên tục và lâu dài mới có được kết quả mong muốn, đồng thời, phải chuyển hóa được thành hành vi chấp hành pháp luật của trẻ vị thành niên. Do đó, giáo dục pháp luật của gia đình phải hướng đến việc hình thành kỹ năng sống theo pháp luật cho trẻ vị thành niên, nếu thiếu nó thì hoạt động giáo dục pháp luật sẽ kém hiệu quả.

Thứ ba, giáo dục pháp luật của gia đình cho trẻ vị thành niên cần tăng cường sự phối kết hợp giữa gia đình, nhà trường, xã hội. Đảm bảo sự phối hợp thực hiện nhiệm vụ giáo dục pháp luật của gia đình, nhà trường, xã hội cho trẻ vị thành niên. Sự phối kết hợp đó là trách nhiệm của từng chủ thể tham gia vào công tác giáo dục pháp luật cho trẻ chưa thành niên. Được xây dựng theo cơ chế phối hợp công tác nhằm phát huy vai trò của từng chủ thể tạo ra sự bổ sung hỗ trợ lẫn nhau, khắc phục hạn chế bất cập, tránh tình trạng đùn đẩy trách nhiệm hay thực hiện tự phát không nhất quán trong giáo dục pháp luật. Xác định giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên là một bộ phận của chiến lược xây dựng con người và phát triển con người một cách toàn diện.

Thứ tư, giáo dục pháp luật của gia đình cho trẻ vị thành niên cần chú trọng hoạt động giáo dục cá biệt. Đây là hình thức giáo dục pháp luật đặc thù với các cách thức tác động của chủ thể giáo dục theo nội dung, hình thức, phương pháp thích hợp với trẻ vị thành niên lệch lạc, vi phạm, chưa tốt. Mục đích là nhằm phát hiện, ngăn chặn, loại trừ những hành vi tiêu cực, các vi phạm pháp luật có thể dẫn đến vi phạm nghiêm trọng; tạo sự chuyển biến tích cực trong nhận thức và hành vi của trẻ vị thành niên. Quá trình đó giúp cho trẻ vị thành niên loại bỏ nhận thức tiêu cực, nhận ra sai lầm sửa chữa, ngăn ngừa vi phạm pháp luật. Giáo dục pháp luật của gia đình phải thể hiện đúng tính chất, mức độ sai phạm của từng trẻ vị thành niên, tìm hiểu cá tính, trình độ nhận thức, hoàn cảnh cụ thể, bạn bè, lựa chọn phương pháp tác động phù hợp để mang lại hiệu quả cao nhất, qua đó, tạo lập môi trường pháp luật lành mạnh trong phát triển nhân cách của

trẻ vị thành niên.

Gia đình có vai trò quan trọng trong giáo dục pháp luật cho trẻ vị thành niên. Do vậy, các thành viên trong gia đình đặc biệt là cha, mẹ phải nắm chắc đặc điểm tâm sinh lý của từng lứa tuổi của trẻ vị thành niên để tiến hành giáo dục có hiệu quả. Các giải pháp trên là một chỉnh thể thống nhất, có mối quan hệ mật thiết với nhau, mỗi một giải pháp đều có tính ưu việt vượt trội riêng của nó. Vì vậy, trong quá trình giáo dục pháp luật để phát huy vai trò của gia đình trong giáo dục, cần kết hợp hài hòa, vận dụng linh hoạt các giải pháp nêu trên, đồng thời, xác định nội dung, hình thức, phương pháp giáo dục pháp luật của gia đình cho trẻ vị thành niên phù hợp nhằm mang lại hiệu quả cao nhất. Giáo dục pháp luật của gia đình không nên có định kiến, miệt thị, xúc phạm, mà phải dựa trên cơ sở tình cảm thương yêu chân thành, sự thông cảm, tôn trọng danh dự, nhân phẩm của con người với mục đích xây dựng gia đình no ấm, bình đẳng, tiến bộ, hạnh phúc. ■

Tài liệu trích dẫn

- Đảng Cộng sản Việt Nam. 2011. *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*. Nxb Chính trị quốc gia-Sự thật, Hà Nội.
- Công an tỉnh Lâm Đồng. 2013. Báo cáo của Phòng Cảnh sát Hình sự tại Hội thảo “Nâng cao vai trò trách nhiệm của gia đình, nhà trường, xã hội trong việc nuôi dạy con” do Hội Liên hiệp Phụ nữ tỉnh Lâm Đồng tổ chức ngày 22/11/2013”.